

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

803

Osney

8595

4-35

Phth

1891

17.7 2003

859-93

4-35

ԿԼԲՄԷՆ ՍԻԼՎԱ

(Ե Պ Ի Ը Ե Յ Թ, Թ Ե Գ Ո Ի Հ Ի Բ Ո Ի Մ Ի Ն Ի Ա Յ)

ፀ ፄ ሰ ት ሊ

W m h m h m h d l, m

Թարգմանիչ

ԳՐԻԳՈՐ ԶԱՀՐՈՒԴԱՂԵԱՆՑ

ᐅᐅᐅᐅᐅᐅ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՅԻ ՏՊԱՐԱՆ

ՕՐԲԵԼԵՐՆԵ ՓԱՊԱՅ, № 1, 3.

1891

859-93

4-35

ար

ԱՐՄԻՆ ՍԻԼԱ

(ԵԶՐԱԿԱՆ Թ. ԹԱԳՈՒՆԻ ԲՈՒՄԻՆԻԱՅ)

Օ Մ Ո Ւ Լ

Մ ա ն կ ա կ ա ն զ է պ

Թարգմանեց

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՏՈՒԴԱՂԵԱՆՅ

ԹԻՓԼԻՍ

Յովնանէս Մարտիրոսեանցի տպարան, Օրբէլեան փողոց, տ. 1/2

1891

Երբեմն աղբուրւմ էր մի պատանի, որ ալբուրւմ էր մեծ գօրծեր կատարելու ծարաւով: Ոչ մի բան չէր թւում նրան այնքան վեհ, այնքան բարի, որ անմատչելի լինէր իրան: Նա սիրում էր իւր հայրենիքը, որպէս իւր հարսը, տալիս էր աղքատներին՝ ինչ որ միայն կարողանում էր, օղնում որբերին, պաշտպանում թոյլերին—բայց այս ամենը

դեռ քիչ էր թուում նրան և ամենևին չէր կարողանում գոհացնել նրա ջերմ սրտի ծարաւը:

Նա, ինչ ուղում է լինէր, կամենում էր պարզել մարդոց երջանակները, և քանի որ տեսնում էր, թէ աշխարհիս երեսին կայ կարօտութիւն, վիշտ և ատելութիւն, նրան թուում էր, թէ իւր կեանքը մարդոց համար անօգուտ էր անցել:

Նրա մայրը գեղեցիկ թագուհի էր, որին ամենքը սրբի պէս էին պաշտում: Նա հիւանդներին բժշկելու այն շնորհն ունէր, որ դնելով նրանց վրայ իւր ձեռքը՝ առողջացնում էր: Եւ ամեն կողմից հաւաքւում էին նրա շուրջը տառապեալները՝ նրանից բժշկուելու: Թագուհին տեղափոխուեցաւ լեռները. ժողովուրդը դիմեց նրա հետ լեռները և նա բժշկում էր հազարաւոր հիւանդներ: Յայց շուտով անմխիթար թախիծը և ոյժից վեր աշխատանքը մաշեցին նրա մարմինը և նա մտաւ անկողին, որ այլ ևս երբէք չը վեր կենար այն տեղից: Հիւանդները շարունակում էին խնայուիլ և նրա դագաղի մօտ. միայն դագաղին մերձենալը վերադարձնում էր նրանց կորցրած առողջութիւնը:

Նրա միակ որդուն թագաւորը չը թողեց նրա հետ լեռները գնալու. բայց պատանին ծածուկ փախչում էր նրանից և անց էր կացնում մօր հետ մի քանի ժամեր, համբոյրներով ծածկելով այն գեղեցիկ շրթունքները, որոնցից մեղրանման խօսքեր էին ծորում, և այն հրաշալի ձեռքերը, որոնք պարզւել էին աշխարհին այնքան ոյժ և առողջութիւն:

— Մայրիկ, հարցնում էր նա երբեմն, — մարդիկ առաւել բարձր են դառնում, երբ դու նրանց բժշկում ես:

— Երբ մարդս առողջ է, ապա նրան աւելի դիւրին է բարի լինել, պատասխանում էր նա, շոյելով պատանու գեղեցիկ մազերը:

— Յայց հենց ահա, թէկուզ ես...: Ես հօ առողջ եմ, բայց ոչ ամենևին բարի:

— Մի անգամից բարի լինել չի կարելի, որդեակ, այլ պէտք է ուսանել բարի լինել:

Այդպէս էին խօսում մայրական գեղեցիկ շրթունքները, որոնք այժմ յաւիտեան լռել էին: Յուսակտուր պատանին դիակի մօտ գետին փռուեցաւ:

— Ո՛հ, ես չեմ կարող, չեմ կարող առանց մօրս ապրել, ասում էր նա: Մայրիկս, սիրելի մայրիկս, վերկաց, ամօքիր իմ սիրտս: Նա վշտաբեկ է, հոգեափս, վերկաց ուրեմն, բաց աչերդ, զարթնիր, իմ թանկագին մայրիկս:

Մարդիկ լուռ կանգնած էին մեռած մօր և դառն հեկեկող որդու շուրջը: Ո՛չ ոք չէր փստահանում մխիթարել նրան:

Եւ ինչ կօղնէր նրան մարդոց մխիթարանքը: Նրան ինչ փոյթ, թէ դագաղի ետեւից գնում էր բոլոր ժողովուրդը, տխրութեամբ ուղեկցելով իւր բարի խնամակալուհուն դէպ յաւիտեանական հանգիստը: Նա զգում էր միայն իւր սարսափելի վիշտը, որը այնպէս կեղեքում էր նրա հոգին ու մարմինը, որ նոյն իսկ՝ «Յերեկը մութ էր շրջում արեգը. գիշերը թաց աչքին՝ քունը մօտ չէր գալիս»:

Այն աշխարհում, որը թողեց նորա մայրը, նա մնաց միայնակ, ինչպէս դալար խոտը՝ աւազուտ անապատում:

Երբ մօր գիտիլը հօղը իջեցրին, պատանին անշուշտացաւ, և ոչ ոք չիմացաւ՝ թէ ուր գնաց: Տեսան միայն, ինչպէս նա, դառն հեկեկալով, գէն ձգեց թիակը, որով պիտի հօղ ածէր մօր դադաղի վրայ. այնուհետեւ այլ ևս ոչ ոք չէր տեսել նրան: Թաղաւորը հրամայեց խնդրականեր ուղարկել բոլոր երկիրները, իւր թաղաւորութեան ամենահեռաւոր կողմերը, բայց պատանին կարծես, գետինը ճեղքել՝ մտել էր: Արքայորդին՝ ու թաղածառանգը կորել էր:

*
* *

Այժմ չէր գիտէր, որ Բուչէջիի քարանձաւներում բնակում էր մի ճգնաւոր. բոլորեքեան նրան արդէն մեռած էին համարում. նա ապրում էր լեռների այրերում. գիտէր այդ միայն թագուհին, որ միշտ նրա բարեկամն էր: Մեռնելիս՝ նա իւր որդուն այդ միայնակեցին լանձնեց:

— Սովորեցրու ինձ բարի լինել, ասաց պատանին, մտնելով միայնակեցի այրը: Եւ հասնելով ամենամութ անկիւնը, նա գետին ընկաւ և մի քանի ժամ շարունակ այնպէս սաստիկ հեկեկում էր, կարծես թէ կամենում էր արտասուելով ամօքել և՛ սիրտը և՛ աչքերը:

Ծերունին լուռ էր և միայն երբեմնապէս տանում էր իւր ոսկրացած ձեռքը դէպի խորշումած գէմքն ու մորուսը, և սեղմում միջնացած աչքերը, աշխատելով ճնշել արցունքները:

— Իմանուէլ, զաւակս, աշխատիր այնպէս լինել, ինչպէս որ նա էր, և այնուհետեւ բարի կը դառնաս, ասաց փերձապէս ծերունին:

— Բայց նա չունէր այնպիսի ջերմ սիրտ, ինչպէս ես:

— Միթէ դու այդ ճիշտ գիտես: Քեզ ով է ասել, թէ նա էլ մի ժամանակ այնպէս չէր, ինչպէս և դու:

— Ինչպէս ես: Այդ անկարելի է:

— Ախ, մանուկ, մանուկ: Քեզ հասել է գեռ առաջին վիշտը, և դու արդէն կարծում ես, որ դրանից առաւել մեծ վիշտ չը կայ աշխարհումս: Կու աչքմ մտածում ես միայն քո մասին, իսկ նա երբէք այդպէս չէր վարում:

— Բայց ուրիշ ում մասին մտածեմ: Չէ որ աչքմ էլ ինձ համար ոչ ոք չի մնացել:

— Ո՞ւմ մասին:

ձգնաւորը ցոյց տուեց նրան հովիտը և յանկարծ պատանու առաջ մինը միւսի ետեւից անցան այն բոլոր տանջանքների պատկերները, որպիսիք միայն կան աշխարհիս վրայ: Կաղերը, կոյրերը, անդամալուծները, աղքատները, բանտարկեալները, հիւանդները, արտասուող մանուկները, հեկեկող կանայք: Սր ու զիշեր անցնում էր այս տխուր քարաւանը: Երեք անգամ ծաղել էր արևը, երեք անգամ սահել էր երկնքում լուսինը, իսկ գունատ, տառապեալ գէմքերը գեռ էլի անցնում էին պատանու աչքի առաջ: Վերջապէս ձգնաւորը զրեց նրա յոգնած աչքի վրայ իւր ձեռքը և նրանք փակուեցան:

Ծերունին զրկեց նրան, տարաւ քարայրը, տուեց կաթր խմելու և ստիպեց քնել: Երկու օրից լետ պատանին զարթնեց առողջ և աշխույժ:

— Այժմ գիտեմ, թէ ում համար պէտք է ապրել, հարցրեց ծերունին:

—Այո, պատասխանեց Էմանուէլը, կարծես թէ դեռ էլի երազումն էր, ես այնպիսի սարսափելի երազներ տեսայ, կարծես թէ ամբողջ աշխարհը ման եմ եկել:

—Այժմ գնա և ծառայիր: Ո՛չ ոք քեզ չի ճանաչիլ: Իսկ եթէ քեզ հարկաւոր լինիմ,—միայն մտածիր մօրդ մասին, և դու իսկոյն ինձ մօտ կը լինիս: Բայց տես, զգուշացիր ո՛ր և է վատ բան անելուց: Հէնց այն րոպէին, երբ դու կը մեղանչես, մօրդ պատկերը կանայտանայ աչքիցդ և դու երբէք չես գտնիլ քարայրիս ճանապարհը:

Էմանուէլը երգուեց ձգնաւորին բարի լինելու, հրաժեշտ տուաւ նրան և գնաց հովիտը իւր համար գործ գտնելու:

Նա դեռ չէր հեռացել ձգնաւորի քարայրից, որ պատահեց մի պառաւի: Պառաւը հագիւ հագ կարողանում էր տանել մի ինչ որ կապոյ. բայց բեռը նրա ուժից վեր էր, և պառաւը յաճախ կանգ էր առնում շունչ քաշելու:

Պատանին մօտեցաւ նրան, ողջունեց և սիրով առաջարկեց տանելու նրա կապոյը ուր և կը կամենար:

Պառաւը տխրութեամբ նայեց նրան և ասաց.

—Ա՛խ, որդեակ, այս բեռը ծանր է, իսկ ճանապարհն երկար ու անտանելի:

—Ապա աւելի ևս պէտք է օգնեմ ձեզ, պատասխանեց Էմանուէլը, շալակեց բեռը և քայլեց այնպէս դիւրաշարժ և արագ, որ պառաւը գթաւարութեամբ էր կարողանում հետեւել նրան:

Այդպէս գնում էին նրանք մինչ կէս գիշեր և վերջը կանգ առան մի փոքրիկ խրճիթի մօտ:

Էմանուէլը ցած դրեց իւր բեռը, ողջունեց և ուզում էր հեռանալ:

Պառաւը նայեց նրա երեսին և ասաց.

—Ինչպէ՛ս, դու ուզում ես գնալ առանց ո՛րեւէ վարձատրութեան. բայց ո՞ւր կը քնես գիշերս:

Էմանուէլը ցոյց տուեց նրան գետինը:

—Աշխարհումս, փառք Աստուծոյ, անկողին չատ կայ, ասաց նա ժպտալով:

—Ո՛չ, որդեակ, այդպէս լաւ չէ: Կայ ինձ մօտ, այս գիշեր միասին կուտենք, կը խմենք. պաշարը երկուսիս էլ բաւական է:

Պառաւն սկսեց ընթրիքի պատրաստութիւն տեսնել, և երբեմն երբեմն հարց ու փորձ էր անում նրան, թէ ո՞ր տեղից է գալիս և ո՞ւր է գնում:

—Ես գալիս եմ անապատից և ուզում եմ ծառայել,— ասաց Էմանուէլը:

—Բայց ի՞նչով կարող եմ քեզ վարձատրել, որդեակ:

—Ի՞նչ, ոչնչով:

Պառաւը պատրաստեց նրա համար անկողին և նա քնեց քաղցր քնով:

Առաւօտեան արշալուսին նա վեր կացաւ և կամենում էր կամացուկ հեռանալ, որ չը զարթեցնէր պառաւին: Բայց վերջինս արդէն ոտի վրայ էր և պատրաստել էր նրա համար կաթ և հաց: Պատանու համար շատ ծանր էր ընդունել այդ: Բայց պառաւն ասաց.

—Օգուտ քաղիր ամեն լաւ բանից, ուր որ գտնես, լինէր այն մինչև անգամ մի աւելորդ քառորդ ժամուայ հանգստութիւն, բայց և այնպէս առանց պարգևի քեզ չեմ

բաց թողնիլ: Ահանքիդ ասպարիզում դու առանց այդ էլ շատ ապերախառութեան կը հանդիպես: Ես շնորհում եմ քեզ մի պարզեւ, մի աշնայիսի պարզեւ, որ այն ամեն բարիքը, որ դու ուրիշներին կանես՝ կը դառնայ քո սեփական օգտին, միևնույն է, մարդիկ զրա համար քեզ շնորհակալութիւն կանեն թէ ոչ: Բայց ընդ նմին և այն չարիքը, որ դու կը հասցնես ուրիշներին, դիտի՛ր կը թափուի, թէ՛ և մարդիկ զրա համար չը բարկանային անգամ: Գու այս մասին լաւ մտածիր, զուակս, և ասածս երբէք չը մոռանաս:

Իմանուէլին աղպիսի բնծան շատ տարօրինակ երևեցաւ, և նա չը գիտէր, ուրախանար թէ տիրէր: Այնուամենայնիւ նա շնորհակալութիւն արու պառաւին և ճանապարհը շարունակեց:

* *

Յանկարծ նա տեսաւ մի ծերունի, որ զլորեւել էր ժայռից և ընկած էր կիտամեռ. տնքտնքալով նա կրկնում էր.

— Զաւակս, ինչո՞ւ իմ գաւակս:

Իմանուէլը զգուշութեամբ բարձրացրեց նրան և տալու տուն: Ճանապարհն այնքան էլ կարճ չէր, իսկ ծանր բեռան տակ առաւել երկար էր երևում: Գրան շէմքին աշնայիսի մի գեղեցիկ արարած էր կանգնած, որպիսին Իմանուէլը երբէք չէր տեսած: Գաւարդէն փոքր աղջիկ չէր, բայց ոչ էլ հասուն օրիորդ, մեծ խելացի աչերով, և սեւ սաթի պէս մազերով: Տեսնելով ծերունուն, որին զրկած տանում էր Իմանուէլը, աղջիկը յուսահատուած՝ ձեռքը ծնկներին խփեց:

— Հայրիկ, դուք աղջիկը և նրա շուշանագոյն դէմքը գունատուեց այն պատի պէս, որի մօտ կանգնած էր նա:

— Բան չը կալ, միամտացնում էր նրան Իմանուէլը, նա միայն փոքր ինչ ջարդուած է: Մենք նրան շուտով կը բժշկենք:

— Բնգա, դաւակ, հառաչում էր վիրաւորեալը, — եթէ ես մեռնեմ, ապա մի լաց լինիր ինձ համար: Գու դեռ շատ, շատ երջանիկ կը լինիս:

Այս ասելով, ծերունին ուշաթափուեցաւ և այգպէս մնաց մի քանի ժամանակ: Իմանուէլը չէր հեռանում նրա անկողնուց, և խնամում էր նրան, որպէս նրա ամենափրկի չարադատ գաւակը:

Փոքրիկ Բաղան լսում էր նրա ամեն մի խօսքը, կարծես թէ նա իւր մեծ եղբայրը լինէր: Նա դեռ յոյս ունէր, որ հայրը կառողջանայ:

— Առանց նրան ես աշխարհումս անտէր՝ միայնակ որբ պէտք է մնամ, պտում էր նա և աղիողորմ արցունք թափում:

Իմանուէլն ու Բաղան երկուսով օր ու գիշեր հիւանդի մօտ էին անց կացնում: Երբեմն Բաղան խոնարհում էր գլուխը հօր բարձի վրայ և յոգնածութիւնից նիրհում:

Մի անգամ, երբ աղջիկը քնած էր, հիւանդը ուշքի եկաւ, աչքը բաց արաւ, սեղմեց Իմանուէլի ձեռքը, խորը նայեց նրան և ասաց,

— Բնգա...

Իմանուէլը պտոյտախօսեց, մտերմաբար սեղմելով նրա ձեռքը. ծերուկը նորից փակեց աչերը և հոգին աւանդեց: Պատանին այս տեսաւ, բայց դեռ նստած էր իւր

տեղը անշարժ, որ չը խանդարէր մանկան քաղցր քունը, մանաւանդ որ այսուհետեւ խեղճ աղջկան սպառնում էր մեծ վիշտ:

Երկար մտածում էր նա, թէ ինչ անէ խեղճ որբուկին:

—Ա՛խ, եթէ կենդանի լինէր մայրիկս, մտածում էր նա:

Բայց յոգնածութիւնը յաղթեց: Յիշելով մօրը և մտածելով թէ այժմ ինչ լաւ կը լինէր նրա խնամքին յանձնելու գեղեցիկ Բագային, նա պառկեց գետնին և մի ակնթարթում արդէն ծերունի ճգնաւորի մօտ էր:

—Յէ՛ր ինձ մօտ նրան, ասաց միայնակեացը և ես կը դաստիարակեմ նրան քեզ համար:

—Բայց մի՞թէ դու արդէն ամեն բան գիտես, հարցրեց զարմացած Էմանուէլը:

—Ես ամեն բան գիտեմ, ինչ քեզ է վերաբերում: Ինձ բոլորը պատմում է քո մայրը: Նա ամեն տեղ հետեւում է քեզ: Թող ինձ մօտ երեխային, իսկ ինքդ գնա՛ դարձեալ ծառայելու:

Էմանուէլը կարծում էր, թէ այս ամենը երազումն է տեսնում: Բագան շարժուեց և կարծես թէ զարթեցրեց նրան:

—Հայրիկս, հայրիկս, աղաղակեց նա, նայելով հանգուցեալի անշարժ դէմքին:

Պատանի ընկերն ու խնամակալը բռնեց նրա ձեռն ու ասաց.

—Նա քեզ ինձ յանձնեց. այժմ դու իմ քոյրն ես: Ես մի տեղ գիտեմ, ուր քեզ համար լաւ կը լինի: Առաջին ինձ հետ գալ:

—Ո՛ւր ուզես, կը դամ, պատասխանեց լալով աղջիկը: Զէ՛ որ այժմ ես՝որբ եմ, ոչ ոք և ոչինչ չունիմ աշխարհումս:

Նրանք հողին յանձնեցին ծերունու մարմինը և միմեանց ձեռքը բռնած, դիմեցին ճգնաւորի քարայրը, ուր հասան իրիկնադէմին: Էմանուէլն զգաց, որ իւր ձեռքումն եղած փոքրիկ ձեռքը սառեց և դողաց:

—Մի՛ վախիր, ասաց նա աղջկան, ես տանում եմ քեզ մի շատ բարի ծերուկի մօտ: Նա լաւ կը խնամէ քեզ:

Ճգնաւորը նայեց Բագային այնպիսի հեզ հայեացքով, որ աղջկայ երկիւղը իսկույն անցաւ և մի քանի րոպէից նա արդէն խօսում էր նրա հետ կատարեալ վստահութեամբ:

Միւս առաւօտը վաղ ճգնաւորը զարթեցրեց Էմանուէլին և ասաց նրան.

—Ազատի՛ր աղջկան քեզ հետ անջատման նոր վշտից, ճանապարհ ընկիր այժմ իսկ: Ես կողջունեմ նրան քո կողմից, իսկ դու գործիդ գնա՛:

Էմանուէլը մի անգամ էլ քնքշաբար նայեց քնած աղջկան: Նա այնպէս հանգարտ էր շունչ քաշում, որ ծանր կուրծքը հազիւ նկատելի կերպով բարձր ու ցած էր անում:

—Ինչպէ՛ս կուզենայի մնալ. այստեղ այնպէս լաւ է, հառաչեց նա:

Բայց միայնակեացը սիրով և հաստատամտութեամբ դուրս բերեց նրան քարայրից:

—Դու դեռ ոչինչ չես արել, որդեակ, և իրաւունք չունիս հանգիստ և խաղաղ կեանք վայելելու, ասաց նա:

Էմանուէլը նորից իջաւ հովիտը և հանդիպեց այն տեղ թագաւորի՝ իւր հօր ծառաներից մէկին: Այս մարդը իւր համար ցախից և կաւից խրճիթ էր շինում, իսկ նրա կիներ բանում էր՝ նստած երկու փոքրիկ մանուկներէ հետ: Ծառան ալւարել էր և տասը տարով աւելի մեծ էր երևում, քան թէ թագուհու մտհոռան ժամանակն էր եղել, բայց Էմանուէլը ճանաչեց նրան և քիչ մնաց՝ որ կանչէր «Եղիա», սակայն զօպեց իրան:

—Այդ ինչ ես շինում, հարցրեց պատանին:

—Տես, ահա օթւեան եմ պատրաստում ինձ համար, պատասխանեց Եղիան: Առաջ ես այդպէս խեղճ չէի, ինչպէս այժմ: Ես երկար տարիներ ծառայում էի թագաւորի մօտ, ձեռքերիս վրայ ման էի ածում նրա որդուն, բայց երևում է, որ ինձ հալածում էր չարաբաստիկ աստղը. ինձ՝ կնոջս ու զաւակներին դուրս վռնտեցին պալատից:

—Բայց ինչու:

—Նրա համար, որ արքայազնը տնից փախաւ՝ յայտնի չէ ուր. և այն բոլոր ծառաներին, որոնք չէին կարողանում գտնել նրան, ծառայութիւնից դուրս էին անում: Քանի արքայազնը թագաւորի մօտ էր, հայրը այնքան շատ էլ չէր հոգում նրա մասին, իսկ ահա այժմ նրան թւում է, որ եթէ նրան չի գտնիլ, նոյն իսկ երկինքը փուլ կը գայ իւր գլխին:

Ասեւք թէ այս երկար չի քաշիլ, նա շուտով կը մոռանայ իւր ցաւը և դեռ այժմ կարծեմ մտածում է կրկին ամուսնանալու: Հէնց որ նոր թագուհին որդի կը ծնի, նա անդրանիկ արքայազնի մասին չի էլ մտածիլ: Իսկ ես ու

կինս հէնց այդ արքայազնի պատճառով այդպէս աղքատացանք ու տնից տեղից զրկուեցանք:

—Չեմ կարող արդեօք մի բանով օգնել քեզ:

—Դու, զլիւնց մինչ ոտը արհամարհանքով աչքի անցնելով, ասաց Եղիան, ինչով ես ուզում օգնել ինձ: Դու ինքդ ով ես: Ընունդ ինչ է:

—Ինձ կոչում են Մանօիլ, ես կուզենալի քեզ օգտակար լինել: Ես լաւ բանջարանոց պահէլ զիտեմ:

—Մանօիլ... իսկ երիտաւորդ արքայազնին կոչում էին Էմանուէլ: Թող Աստուած նրան պատժի, որ ինձ այդպէս անտուն՝ անտէր թողեց: Իսկ դու, շրջմոյլիկ, գուցէ ինձ միայն ցաւ ու դժբաղդութիւն պատճառես:

—Բայց այդ դու վերջը կը տեսնես: Դու հօ միշտ կարող ես ինձ դուրս անել, եթէ ես վստ ընտելութիւն:

—Դու միայն գուր տեղը որդոցս հացը կը կտրես:

—Բայց տեսնեմք, դու միայն փորձիր:

Եղիան ուսերը թափ տուեց:

—Ի սէր Աստուծոյ, շրջմոյլիկ, եթէ դու մաքումդ մի վատ բան ունիս, ապա տեղի լաւ է հեռացիր, գնա: Ես անողոք կը լինիմ քեզ հետ, ինչպէս որ ուրիշները անխնայ վարուեցան ինձ հետ:

Պեռ չէր միմեկ, իսկ պատանին արդէն վարել էր բանջարանոցի կէտը. միևնոյն ժամանակ նա կարողացաւ արմտիք հատաքել և համեղ կերակուր եփել: Զարմանալի արադութեամբ էր բանում նա: Ապա վազեց քաղաք և զրաւ զրեց իւր վերաբերուն, ոտացած փողով առաւ եգիպտացորեն ու այժ, որը և ուրախ—ուրախ բերեց տուն: Եւ

ինչպէս ուրախացան մանուկները, ինչպէս գգուում էին նրանք Խմանուէլին նրա այս բարերարութեան համար: Քայց Եղիան միշտ տրտնջում էր, միշտ զժգոհ էր պատանուց, երբէք չէր ասում նրան մի քաղցր խօսք և շատ վատ էր կերակրում նրան:

Եղիան աշխուժանում էր և առաւել բարի էր դառնում միայն այն ժամանակ, երբ Խմանուէլը հարց ու փորձ էր անում նրա առաջուայ պաշտօնի մասին: Ծերունին մանրամասն պատմում էր այն ճոխ ճաշերի և այն բոլոր լաւ փշրանքների մասին, ոչ իւր որդոց բաժին էր ընկնում այն մարդկանցից, որոնք նրան կաշառք էին տալիս, որ նա շուտով յայտնէր իրանց մասին թագաւորին. նա միշտ վատ տրամադրութեան մէջ էր լինում և սաստիկ պատժում սպասաւորներին ամենափոքր զանցառութեան համար: Խմանուէլը շատ անգամ ուզում էր ծիծաղել, երբ Եղիան անուանում էր նրան շրջմոլիկ և աղքատ:

—Դէհ, իսկ արքայադէնր,—պատմում էր ծերունին, նա էլ հօրիցը լաւ չէր, և մի միայն լիմարութիւն ու չարութիւն էր անում, իսկ երբ ուզում էին նրանից գանգատուել, նա անյայտանում էր և թագնւում մօր մօտ. նա նրան երես էր տալիս, ինչպէս և բոլոր մայրիկները, որոնք մի միայն փչացնում են իրանց զաւակներին.—այս ասելիս, նա խոժոռած նայեց կնոջ երեսին: Թագաւորն արտաքսեց թագուհուն նրա համար, որ նա ամեն մի անպիտանի հետ խօսում էր և ժամանակ անցկացնում:

Այս խօսքը սաստիկ դիպաւ Խմանուէլի սրտին և նա խայթուածի նման տեղից վեր թռաւ:

—Դու ստո՛ւմ ես, աղաղակեց նա. թագուհին սուրբ էր: Եղիան զարմացած նայեց նրան:

—Քայց դու ճիշտեղից գիտես, հարցրեց նա:

—Ես, ես... ես ինքս տեսել եմ, ինչպէս նա բժըշկում էր հիւանդներին:

—Ո՛հ, նա ինձ մի սուսանձին բարերարութիւն չի արել, իսկ նրա որդին էլ մի անգամ ծեծեց ինձ և այդ մինչև այս օր էլ չեմ մոռացել: Ես չէի կարող փոխաբէնը հատուցանել, իսկ նրանից գանգատուել մեղքս գալիս էր, որովհետև դրա համար նրան սաստիկ կը պատժէին: Իսկ այժմ ես ինձ ու ինձ կատաղում եմ, որ խնայեցի նրան: Թող այն ժամանակ նրան մի քանիսր հասնէր. միւսնոյն է, հօ նրա պատճառաւ քամբաղդացայ:

* *

Մանուանդ շատ սիրեցին Խմանուէլին վաճառանոցում, ուր նա այն բանջարեղէնն էր ծախում, որ ինքն էր աճեցրել Եղիայի և նրա ընտանիքի համար: Ղատ ժամանակ չանցաւ և նա գնեց մի աւանակ, մի փոքր ժամանակից յետոյ էլ պարգևեց տանտիկնոջը մի կով:

Կանայքն ու օրիորդները նրան ծաղիկներ էին ընծայում, իսկ մանուկները նրան հեռուից տեսնելով, աղաղակում էին:

—Մանօիլ, Մանօիլ. այստեղ արի, ձիս յետ էլաւ...: Մայրիկս այժմ շատ մանած ունի, նա ուզում է որ դու ծախես, դու աւելի լաւ գնով կը վաճառես...: Քոյրիկս վա՛յր է ընկել, գլուխը պատուել է, պառկած է տանը. ա-

սում է՝ «Թող Մանօիլը գայ, — նա կարող է բժշկել, Սան-դուին էլ նա բժշկեց»:

Ամենքը նրա կարօտն էին քաշում և նա ամենի համար ժամանակ էր գտնում. սրա համար Եղիան շատ էր բարկանում. նա կամենում էր միայնակ ինքը օգտուիլը նրա ծառայութեամբ և միշտ վախենում էր, թէ բան-ւորը մի գուցէ ուրիշներին տար նրա ունեցածը, մի գուցէ Մանօիլը շինէր և սկսէր մշակել իւր համար առանձին բանջարանոց:

Մի քանի թշուառների Էմանուէլը ստիպուած էր իւր խնամքի տակ առնել: Մի նեղլիկ փոքրիկ սենեակում, ուր հազիւ մի անկողին էր տեղաւորուած, պառկած էր փոքրիկ կոյր աղջիկ, որը նա և թուլացկոտ էր: Քանիցս պատահել էր, որ նա վայր ընկնելով, կոտրտում էր ձեռքերը, այնպէս որ նրա երկու ձեռքն էլ ջարդ ու փշուր էին եղած, և վէրքի անկանոն բուժուելուց կորցրել էին մարդու ձեռքի ձևը: Ի վերջոյ թշուառը կոտրեց և ոտը, բոլորովին անկողին մտաւ և իւր սնունդը կարողանում էր միայն դուլպայ գործելով ճարել: Նրա քոյրը դուրս էր գալիս տնից աշխատելու ամբողջ օրով: Երբ երեկոյեան վերադառնում էր և տեսնում որ կոյրը քիչ է գործել, սկսում էր ծեծել նրան: Թշուառի ծեծուելու աղաղակը զրաւեց մի անգամ և Էմանուէլին: Նա խիստ լանդիմանեց չարասիրտ քրոջը, երկու աղջկան էլ կերակուր տուեց և ոտքը տանից չը դուրս դրեց, մինչև կոյրը լաւ չը կշտացաւ:

* * *

Էմանուէլը մի խեղճ ծանօթ կին էլ ունէր, որի մարդը բանտարկուած էր: Պատանին լսել էր, որ նա սարսափելի

չքաւորութեան մէջն է և ոչ ոքի չի յայտնում: Էմանուէլը գնաց նրա մօտ. բայց նա ստիպուած էր երկար բաղիւնի դուռը, և միայն այն ժամանակ բաց արաւ, երբ նա խոտոացաւ, որ նրա մարդուն համբաւ կը տանի նրա թըշուառ կացութեան մասին: Դժբաղդ կինն այնքան հիւանդ էր, որ մինչև դռները հազիւ կարողացաւ սողալով հասնել: Անենակում, յարդի վրայ նստած էր մի փոքրիկ տղայ, թքում էր ձեռքին բռնած գդալին ու լիզում սեփական թուքը: Անկիւնում բարձրաձայն լալիս էր փոքրիկ աղջիկը: Մօր մօտ պառկած էր ծծի երեխան, որի աչերը դուրս էին ընկել բնից, այտերը տենդից այրւում էին, և նա անընդհատ հագում էր:

Էմանուէլը գրեթէ յուսահատուեց՝ այդ սարսափելի թշուառութիւնը տեսնելով: Բայց նա գնւր չէր այցելում թշուառներին: Նա ամեն տեղ մտցնում էր խաղաղութիւն և ուրախութիւն և շուտով ցեխն ու ամայութիւնը դարձնում էր մաքրութիւն ու բարօրութիւն:

Այտեղ բերում էր նա առողջարար արմտիքը և ամենօրեայ աշխատանքը: Կինը ինքն ամաչում էր մարդոց երևալու: Նրա մարդը, որը մի քանի տարի բանտարկուած էր մնացել, վերջապէս ազատուեցաւ: Բանտից նոր ազատուած լինելով, մի առ ժամանակ նա չէր կարողանում գործ ճարել, ամեն մարդ քաշում էր նրա հետ գործ բռնելուց: Բայց Էմանուէլը խօսում էր նրա մասին այնպիսի ջերմ համակրելի խօսքերով, որ դէպի չար մարդն ունեցած անհաւատարմութիւնը վերջապէս ոչնչացաւ:

* * *

Այս բարի պատանու բոլոր բարի գործերը դժուար է անգամ մի առ մի թուել: Եղիայի որդիքը նրան ամենից ակելի էին սիրում, կինը միշտ Մանօիլին խորհրդի և օգնութեան էր կանչում, այնպէս որ Եղիան վերջապէս սկսեց նախանձել նրան:

Եղիան սկսեց նրա հետ օրէցօր առաւել ու առաւել վատ վարուել և բարձել նրա վրայ չափից դուրս ծանր աշխատանք, բայց էմանուէլը երբէք չէր զանգատուում. նա մտքովն անգամ չէր անցկացնում, որ Եղիան կարող էր նախանձել նրան: Նա կարծում էր, որ Եղիան ի բնէ չարասիրտ է:

Մի անգամ նա, ըստ սովորութեան, գնաց վաճառանոց, ծախեց Եղիայի բոլոր ապրանքը, ապա և իւրը, բայց իւր սեփական ապրանքի համար ստացած փողը իսկոյն ըստանեց աղքատներին:

Յանկարծ մօտեցաւ նրան մի խեղանդամ մարդ և սկսեց ողորմութիւն խնդրել: Պատանին երբէք Եղիայի փողերին ձեռք չէր տուած, բայց այս անգամ նա մտածեց, որ կարող է շուտով հատուցանել նրան և թշուառի գրպանը գցեց մի քանի դրամ տիրոջ փողից:

Այդ վայրկենին մէկը բռնեց նրա օձիքը:

—Ա՛յ դու գո՛ղ աւաղակ, ա՛յ դու աղքատ անպիտան,—աղաղակում էր Եղիան, վերջապէս ես քեզ բռնեցի: Ես քեզ ցոյց կը տամ, դու սո՛ւտ ճգնաւոր, թէ՛ ի՞նչ է նշանակում ունեցածս գողանալ և ինչ-բա՛հան անել կնոջս:

Նա բարձրացրեց մահալը և սկսեց նրանով հարուածել էմանուէլին:

Յաւից և անպատուութիւնից պատանու արիւնը գլուխըն ընկաւ: Սկզբում նա կամենում էր յետ մղել ծերունուն, բայց իսկոյն զգաստացաւ, ձեռքը իջեցրեց և անշարժ կանգնեց հարուածների տակ:

Սակայն երկար չը կարողացաւ հարուածել Եղիան իւր բոլորովին անմեղ բանուորին: Նրանց շուրջը խռնուեց ամբոխը և կոյր աղջկա՛յ քոյրը ուղղակի բռնեց չար ծերուկի ձեռքը:

—Ամօթ չէ՞ քեզ, որ ծեծում ես քո ու իմ բարերարին, աղաղակում էր նա:

Էմանուէլը դարձրեց իւր մեռելային գունատ դէմքը տիրոջը և վառ աչքերով ասաց.

—Այժմ քեզ հետ հաշիւս աւարտեցի, իմ ծառայ Եղիա: Այս խօսքից յետոյ մի ականթարթում անյայտացաւ:

* *

—Տէր իմ Աստուած, աղաղակեց Եղիան, յուսահատ բռնելով գլուխը: Այս հօ արքայազն—թագաժառանգն էր:

Վաճառանոցում մեծ իրարանցում եղաւ: Ոմանք վազեցին որոնելու արքայազնին և ամենի սիրելի Մանօիլին, միւսներն սկսեցին հայհոյել ու ծեծել Եղիային, որ նա իւր խիստ վարմունքով խանգարեց ընդհանուրի երջանկութիւնը:

Բայց Եղիան առանց այդ էլ անմխիթար էր, մինչ գեռ Մանօիլին բոլորովին չը կարողացան գտնել: Մանօիլին այնպէս արագ էր վազում, որպէս միայն կարող էին տանել ուժեղ երիտասարդի ոտքերը. նա մտաւ եղիպտացորենի արտը, ընկաւ գետին լայն տերևների ներքոյ և

այնպէս դառնազին լաց եղաւ, որպէս չէր լաց եղել իւր սուրբ մայրիկի մահուանից յետոյ:

— Այժմ եմ խմանում, թէ ինչ է մարդկային ապերախտութիւնը, — հեկեկում էր նա և այնպէս ամուր սեղմում բռնեցքը ատամներին, որ նրա շրթունքներն արիւնոտուեցան: Օհ, մայր, մայրիկ, մայրիկս, ես ամեն ինչ կը տանեմ, բայց ոչ նախատինքը:

Հազիւ թէ կարողացել էր արտասանել այս խօսքը, որ արդէն գտնուում էր ճգնաւորի մօտ: Ծերունին քաղցրութեամբ դրեց ձեռքը նրա ուսին:

— Նայիր այստեղ, ասաց նա. ճանաչում ես արդեօք քո փոքրիկ Բաղային:

Այլ չաճ նայում էր Խմանուէլը հրաշագեղ օրիորդին, և կոյն էլ նայեց նրա վերայ իւր կապոյտ, փայլափայլ աչքերով, և իսկոյն և եթ, կարծես վարագուրով ծածկեց աչքերը իւր մետաքսեայ արտւանդաններով: Յերկրութիւնից նա չը կարողացաւ մի բառ անգամ ասել, մինչև անգամ մոռացաւ նրան ողջունելիս մեկնել ձեռքը և միայն նայում էր նրա վրայ լայն բացուած աչքերով:

— Իրաւացի չէ, որ ես քո զանձն աւելի լաւ եմ պահպանել, քան թէ դու ծառայիդ փողերը, ասաց ծերունին: Ես այս զանձը ոչ ոքի չեմ տուել:

Խմանուէլը երկիւղով նայեց իւր դաստիարակին և խոնարհեց գլուխը, որպէս մեղաւոր երեխայ:

— Չի կարելի ուրիշ փողերով բարութիւն անել, շարունակեց ծերունին: Քո կողմից այդ սխալ էր:

— Հօ թանկ վճարեցի դրա համար, խօսեց պատանին և նրա այտերը կարմրեցին, իսկ աչքերում երևացին արցունքներ:

— Բայց և այստեղ քեզ մի այնպիսի պարգև է սպասում, որին դու դեռ լիովին արժանի չես դարձած, ասաց ճգնաւորը, մատնացոյց անելով Բաղայի վրայ, որը զարմացած նայում էր թէ մէկին և թէ միւսին: Դէհ այժմս, քանի դեռ նորից չես գնացել գործիդ, զուարճանա՛ք մի քանի ժամ:

Բաղան քարայրի շէմքում պատրաստել էր համեղ ճաշ:

**

Այստեղ ամեն ինչ փոխուել էր նրա կանացի ձեռքի շնորհիւ: Քարայրի պատերից կախ էին արած նրա ձեռագործ գորգերը, ճգնաւորը հազին ունէր նրա գործած մաքուր շապիկը. ինքը Բաղան հագնուած էր շատ մաքուր և շնորհքով: Նա հպարտութեամբ ցոյց էր տալիս Խմանուէլին այն գրքերը, որ կարգացել էր իւր պատկառելի դաստիարակի հետ:

Լսելով նրա խօսքերը, Խմանուէլը կրկին տխրեց:

— Իսկ ես օրէցօր մոռանում եմ մինչև անգամ դիտեցածս, ասաց նա: Սովորելու համար բոլորովին ժամանակ չունիմ: Ես քեզ արժանի չեմ լինիլ, Բաղա:

— Ուրիշ գործ չարժիր քեզ համար, խորհուրդ էր տալիս ճգնաւորը, իսկ աշխատածդ գործ դիր ուսմանդ համար:

Իսկ աղքատները, հարցրեց Խմանուէլը:

— Բայց չէ որ աշխարհումս ուրիշ տեսակ ողորմածութեան գործեր էլ կան, պատասխանեց ճգնաւորը: Կայ և հոգևոր ողորմածութիւն:

Պատանին քարայրում մի քանի երջանիկ ժամեր անցկացրուց: Բայց արևը մայր էր մտնում և այրում էր

լեռները շուշանի և ծիրանի փայլով. հովտի վրայով արդէն սփռւում էին կապտադոյն ստուերները:

— Գու առաւել վաղ պէտք է ճանապարհ ընկնիս, քան թէ մութը կընկնէր, ասաց ճգնաւորը:

Էմանուէլը վշտալի նայում էր հեռու. նրա սիրտը սաստիկ տխուր էր: Նրա համար Բաղան անյաղթելի մագնիս էր, այն ինչ մարդոց հետ ունեցած վերջին դէպքը նրա սրտում այնքան դառնութիւն էր թողել:

Ճգնաւորը կարծես թէ չէր հասկանում պատանու դրութիւնը և վճռաբար ու խիստ շտապեցնում էր նրա գնալը: Էմանուէլին թւում էր, որ ծերունին սկսել է իւր հետ առաւել խիստ և անողորմ վարուել և թէ ամբողջ աշխարհը նրա վերաբերութեամբ փոխուել է:

Սովորականից առաւել դանդաղ էր իջնում նա սարից: Մօտ տասն անգամ նա լետ նայեց: Բաղան կանգնած էր քարայրի շէմքին, ծածկուած վերջնալոյսի ճառագայթներով: Նա գլխով էր անում և ձեռքը կուրծքին տանում մնաս բարեաւ ասելիս: Եւ լանկարձ պատանու սրտում մըրմնջում էր նոր, մինչ այդ ժամանակ անյայտ վիշտ:

Ինչո՞ւ չը թողեց նրան ծերուկը զիշերելու: Ինչո՞ւ չէր կարող սպասել նա քարայրում մինչ առաւօտ. ինչո՞ւ պէտք է նա այդպիսի նեղութեամբ ձեռն բերէր գիտութիւնը, որը կարող էր հաւասարացնել նրան զեղեցիկ օրիորդին: Այս ամենը ծերունու կողմից մի ինչ որ անհասկանալի խտտասրտութիւն էր:

Այսպէս մտածելով, Էմանուէլը պառկեց մի ժայռի տակ և քնեց:

Երագում տեսաւ նա մօրը: Նա ձեռքը դնում էր հիւանդների վրայ և բժշկում նրանց: Պատանին զարթնեց և վեր թռաւ: Նրա գլխով հանդարտ շողշողում էր աստեղագարդ երկինքը:

— Ես կամենում եմ բժիշկ դառնալ և հիւանդներ բժշկել, գոչեց նա, արագ արագ իջաւ հովտը և գնաց դեղագործի մօտ:

— Ինձ ձեր օգնական ընդունեցէք, ասաց նա նրան:

— Բայց ինչ գիտես դու:

— Ես կարող եմ արմտիք հաւաքել,.... տճեցնել գրանց.... և ուրիշ ոչինչ:

Դեղագործը ժպտաց: Բայց երկար չը յաջողուեցաւ նրան ծիծաղել, որովհետեւ պատանին, որ այժմ անուանւում էր Մանէյ, շուտով ապացուցեց նրան իւր զարմանալի ընդունակութիւնը և անսովոր աշխատասիրութիւնը:

Բացի զեղատան սովորական գործերը, նա ամեն գիշեր սովորում էր ինքը և ձրի դասեր տալիս չքաւոր մանուկներին: Ահա այս էր պատանու բարեգործութիւնը, որովհետեւ աշխատած փողերը նա գործ էր դնում իւր ուսման վրայ:

Նրա զեղատուն մտնելուց շատ չանցած, ամբողջ թաղաւորութեան մէջ լայտարարուեցաւ մեծ ցնծութեան տօն կատարելու. թագուհին պարգևել էր թաղաւորին արուղաւակ, որը կորած արքայազնի փոխարէն հրատարակուեցաւ զահաժառանգ:

— Իսկ իմ մօտին էլ ոչ ոք չի մտածում, ասում էր Էմանուէլը տխուր ժպտով, և աշխատում պարապել ամբողջ գիշերներ:

—Լաւ բժիշկն էլ նոյնպէս մի բան է: Թող ուրեմն եղբայրս թագաւոր լինի, իսկ ես բժիշկ:

Նրա գերմարդկային աշխատասիրութիւնը շուտով իւր պտուղը բերեց. քիչ չօգնեց նրան և մօրից ժառանգած բնական տաղանդը: Նա գեռ չէր վերջացրել ուսումը, որ նրան արդէն սկսեցին կանչել թէ մերձակայ և թէ հեռաւոր գիւղերը և ամեն տեղ, ուր միայն հիւանդներ կային:

Նա տխրութեամբ էր մտաբերում Բագային, բայց համոզուած էր, որ եթէ արժանի կը լինի, նորից կը տեսնի նրան: Այդ ժամանակ ուսման սէրը նրանում միւս բոլոր զգացմունքներից առաւել զօրեղ էր: Առաջին անգամն էր, որ կեանքի մէջ նա մտածում էր ոչ միայն ուրիշների՝ այլ և ինքն էլ իւր սեփական սլոբերով մարդոց մէջ մի նշանակութիւն ունենալու մասին: Մտքի սաստիկ լարելուց նա մաշւում էր, նրա աչքերը խորն էին ընկել և տեսնողային դրութեամբ փայլում էին անցուցած անքուն գիշերների պատճառով:

Այժմ էլ ամենքը այնպէս սիրում էին նրան, ինչպէս որ այն ժամանակ, երբ Մանօիլ էր կոչւում: Քաւական էր միայն Մանէլ բժշկի անունը տալ, և հօգեացքներն առաւել պայծառանում էին, վշտահար ուրտերում ծագում էր յուսոյ ճառագայթը:

* * *

Փոքրիկ արքայազն—թագաժառանգը այնպէս հիւանդացաւ, որ բոլոր շրջապատողները յուսահատութեան մէջ ընկան: Թագուհին լսել էր երիտասարդ բժշկի մասին, որ շատ է սիրում մանուկներ և հրամայեց կանչել նրան որդու համար:

Ուժգին բարախող սրտով մտաւ Խմանուէլը հայրական պալատը, ուր ամեն ինչ լիշեցնում էր նրան իւր մանկութիւնը և որ տեղից ինքն իրան արտաքսել էր պատանեկական բուռն եռանդով:

Հալըը չը ճանաչեց նրան և վրդովուած հետևում էր աչքերով, երբ սա մօտեցաւ հիւանդի անկողնին: Խմանուէլը խնամքով և քնքշութեամբ զննեց իւր համարիւն եղբորը:

—Ինձ թւում է, որ սա կը փրկուի, ասաց նա լըրջութեամբ:

Թագուհու խիստ, հպարտ գէմքի վրայ, որից նոյն իսկ թագաւորը, նրա ամուսինը, վախենում էր, արցունքներ երևացին:

Խմանուէլը զիշեր ցերեկ անց էր կացնում մանկան անկողնի մօտ. վերջապէս մի գիշեր մանուկը լաւ քնեց: Պատանի բժիշկը խնդրեց ծնողներին զնալ հանգստանալու, ասելով որ վտանգն անցել է և խոստացաւ որ ինքը կը հսկէ հիւանդին:

Կէս գիշերին մօտ մանուկը զարթեցաւ, թաթիկներով փարուեցաւ եղբօր պարանոցովը և համբուրեց նրան:

—Ասա Խմանուէլ, շնչաց նրան բժիշկը:

—Խմանուէլ, կրկնեց մանուկը բարակ ձայնով այնպիսի քնքշութեամբ և զգուանքով, որպիսին երիտասարդը չէր լսել արդէն շատ տարիներ:

Սրանից լետոյ մանուկը նորից քնեց:

Առաւօտը նա արդէն բոլորովին ազատ էր վտանգից և ծնողներն այնպէս շնորհակալ էին իրանց զաւակի ազատողից, որ չէին կամենում բաց թողնել նրան: Բայց ոչ խնդիրքը, ոչ խոստումները, չը կարողացան համոզել բժիշ-

կին մնալ, այնպէս որ թագուհին, որ մի քանի ժամ առաջ այնպէս ողորմած էր դէպի նա, սաստիկ զայրացաւ:

* *

Բոլոր հոգով թռչում էր այժմ Խմանուէլը դէպ իւր Բաղան: Նրան թւում էր, որ նա արդէն կարող է ամուսնանալ նրա հետ, որ այժմ ինքն արդէն արժանի է այդ երջանկութեանը:

Բայց ահա մի անգամ նրա սենեակը անսպասելի կերպով մտաւ ճգնաւորը:

— Զաւակս, ասաց նա նրան, և նրա մորուսն ու շրթթունքները սաստիկ զոգում էին, — ես շատ կասկածում եմ, որ այն պարզւեր, որին դու լիովին արժանի ես, մեր ձեռքից թռած լինի: Ես ուղարկել էի Բագային հովիտը որ այնտեղ, ամբողջի մէջ, կատարելագործի իւր կանացի առաքինութիւնները, իսկ այժմ ինձ լուրեր են հասնում, որ նա պատրաստուում է մարդու գնալ:

Խմանուէլի արիւնն այնպէս սաստկութեամբ ընկաւ գլուխը, որ աչերից կայծեր ցայտեցին:

— Ահա, ահա թէ ի՜նչ հայրաբար ես խնամել դու, գոռաց նա: Իսկ ես յոյս ունէի քո ձեռքից ստանալու նրան: Ահ, դու ենթարկում էիր ինձ գերմարդկային փորձութիւնների, իսկ քո բոլոր խոստումներդ սուտ էին: Օհ, ես կը խեղագարուիմ:

Նա բռնեց ծերուկին, ուժգին թափ տուեց և լետմղեց իրանից: Ճգնաւորը տատանուեց և վայր ընկաւ: Ընկնելիս նա գլուխը խփեց դրան սուր ծայրին և արիւնաքամ ջարդ ու փշուր եղաւ: Ուշքի գալով, Խմանուէլը

ծունկ չողեց ծերունու մօտ և ամեն կերպ աշխատում էր ուշքի բերել նրան: Վերջապէս ծերունին բացեց աչքերը և հազիւ ոյժը հաւաքելով, արտասանեց՝

— Ապերախտ մանուկ:

Այս խօսքից լետոյ նրա աչքերը նորից փակուեցան, նա հանդարտ հառաչեց և վախճանուեցաւ պատանի բժշկի զբրկում: Խմանուէլը կանչում էր նրան ամենաթանկագին անուններով և թողութիւն էր խնդրում, բայց արդէն ուշ էր:

* *

Այս ծերունու հետ միասին նա կորցրեց ամեն բան, ամեն բան աշխարհումս: Հօրը, բարեկամին, հարսին և մինչև անգամ իւր անդորր՝ անմեղ սիրտը:

Նա այնտեղից անյայտացաւ, և թափառում էր միայնութեան մէջ, Բուէջի լեռան զազաթին: Բայց այս միայնութիւնը երկար չը տւեց: Նրան շուտով ճանաչեցին, որովհետեւ նա սկսեց բժշկել հովիւների հիւանդ ոչխարներին: Ոչխարների հետ միասին դիմեցին նրան և մարդիկ: Նրանք համարում էին նրան հրաշագործ և անուանում էին ուղղակի «Այր»: Ով և հիւանդանար, ով և դրժբաղդութեան մէջ ընկնէր, ամենքն իսկոյն վազում էին «Այրի» մօտ, իսկ նա միշտ այնպէս լուրջ էր, կարծես թէ հարիւր տարեկան լինէր: Նրա սրտի վրայ այնպիսի ծանր քար էր դրուած իւր կատարած չարագործութիւնից լետոյ, որ մոռացել էր անգամ, թէ ինքը երիտասարդ է:

Ամբողջ ժամերով աշխատում էր նա իւր երեւակայութեան մէջ պատկերացնել մօր դէմքը, բայց այն դժբաղդրոպէից նա այլ ևս չէր յայտնում նրան: Այսպէս ապրում

էր այս ամենին անձանօթ խորհրդաւոր մարդը, միայնակ իւր մեծ վշտի հետ, և այնքան բարի գործեր էր կատարում, որքան միայն կարողանում էր, միշտ հեռացնելով իրանից ամեն շնորհակալութիւն: Նրա սրտում անմոռունջ հնչում էին մեռնող բարեկամի խօսքերը.

—Ապերախտ մանուկ:

* * *

Յանկարծ փոքրիկ դահաժառանգը նորից հիւանդացաւ, բայց բարի Մանէյ բժիշկին արդէն անյայտացել էր:

Արքայագնը անդադար ադադակում էր՝ «Իմանուէլ, Իմանուէլ»... շրջապատողներն ասում էին, որ մանուկն անպատճառ կը մեռնի, որովհետեւ մեռած եղբօրն է կանչում, որին երբէք չի տեսել:

Եւ իրաւի, մի քանի օր չանցած, մանուկը մեռաւ: Վշտից մեռաւ նոյնպէս թագաւորը...: Ժողովուրդը տըխրում, ցաւում և վրդովում էր, առանց թագաւոր մնալով: Յանկարծ տարօրինակ լուրեր տարածուեցին:

—Իմանուէլը կենդանի է, Իմանուէլը կենդանի է: Խօսում էր ժողովուրդը:

Եւ այդ լուրերն անցնում էին զիւղից զիւղ, քաղաքից քաղաք: Ոչ ոք չը գիտէր, թէ առաջին անգամ ո՞վ էր արտասանել այդ խօսքը: Այստեղ այն տեղ պատահել էի մի հրաշագեղ օրիորդի, որը ճանապարհորդում էր մի պատկառելի ծերունու հետ: Նրանք ամեն տեղ հարց ու փորձ էին անում Իմանուէլի մասին և որոնում նրան: Այդպէս հասան նրանք մինչեւ Քուէշիի գաղաթը և հովիւները ցոյց տուին նրանց ճանապարհը գէպի «Ալը»:

* * *

Բժիշկը միայնակ, գլուխը ձեռքի վրայ դրած՝ տխուր նստած՝ նայում էր հեռուն: Երկար նստած էին նրանք դէմ առ դէմ նրանից քիչ հեռու և նայում նրան: Յանկարծ նա նայեց նրանց վրայ և աղաղակեց.

—Բա՛ղա, Եղի՛ա, դուք այստե՞ղ... ինչ էք ուզում ինձանից:

—Մենք պտըում ենք մեր թագաւորին, պատասխանեց Եղիան, ծունկ խոնարհելով նրա առաջ: Օ՛, թագաւոր, կը ներէք երբ և իցէ իմ ապերախտութիւնը:

Իմանուէլը ցնցուեց:

—Ե՛ս, ներե՛մ, խօսեց նա: Օ՛, փառք Աստուծոյ, որ կարող եմ ներել քեզ անկեղծ սրտով: Իսկ դու ինչ ես անում Բա՛ղա, ո՞ւր է քո մարդը:

Նրա շրթունքների վրայ դառն ժպիտ խաղաց:

—Ես մարդ չունիմ, պատասխանեց նա: Ես քեզ միշտ հաւատարիմ եմ մնացել: Ես որոնում էի քեզ քո բոլոր թագաւորութեանդ մէջ: Եղբայրդ ու հայրդ մեռան:

Իմանուէլը շեշտակի վեր թռաւ տեղից և որպէս զի չը վաւր ընկնէր, բռնեց ժայռի դուրս ցցուածքը:

—Բա՛ղա, խօսեց նա, ես անարժան եմ քեզ: Ես սպանեցի մեր հօրը:

—Ես զիտեմ, ասաց նա: Ես այդ վաղուց տրդէն զիտեմ: Նա երեւեցաւ ինձ երազում և մինչեւ անգամ ցոյց տուեց այն տեղը, ուր կարող էի գտնել քեզ:

—Եւ դո՛ւ եկար ինձ մօտ:

Իմանուէլը ծածկեց երեսը ձեռքերով, բայց աղջիկը լիտ քաշեց ձեռքերը և ընկաւ նրա զիրկը:

Իսկ նրանց շուրջը յանկարծ լուեցան ձայներ՝

— Կեցցէ թագաւորը, մեր թագաւորը: Մեր բարի, բարի թագաւորը: Որբերի հայրը, թուլերի պաշտպանը, նեղեալների մխիթարիչը: Ուրեմն կեցցէ մեր թագաւորը:

Եւ ահա նրանք, որոնց նա բարիք էր արել, խոնուեցան նրա շուրջը, համբուրում էին նրա ձեռները, հանդերձներն ու ոտքերը, և անուանում էին Մանօիլ, Մանէյ, բժիշկ և թագաւոր: Նա կանգնած էր ապշած և նայում կրծքին սեղմուած Բագային. ապա բռնեց նրա ձեռքը և բարձրաձայն գոչեց:

— Ահա այս օրիորդներից ամենաընտիրն էլ ձեր թագուհին է: Առանց նրան դուք երբէք չէիք գտնիլ ինձ:

* *

Ահագին ամբոխը ուղեկցում էր նրան մինչև պալատը: Ճանապարհին միանում էին նոր խմբեր և բոլորն էլ պատմում միմեանց նրա բարեգործութիւնները:

Նղիան դարձեալ պալատի սպասաւոր դարձաւ և գտաւ այն բոլոր ծառաներին, որոնք կորած արքայազնին գտնել չը կարողանալու պատճառով արձակուած էին: Բագան ապրում էր ուրախ և երջանիկ, իսկ երբ մարդու ճակատը մոռալու էր կեանքի ամենաճանր ըուպէները յիշելով՝ նա ցրւում էր թախծի կնճիռները քաղցր համբուրներով: Նրանք ունեցան շատ զեղեցիկ՝ առողջ որդիք, բայց այժմ այդ որդւոց որդիքն էլ վաղուց արդէն հողի տակն են:

Իսկ լեռը մինչև այս օր էլ կանգնած է առաջուան տեղը և նրան ըստ հնուց կոչում են «Օմուլ»՝ որ նշանակում է «Այր»...:

«ԿԵՆԴՐՈՆԱԿԱՆ» զրախանութում վաճառում են մեր հետեւեալ
թարգմանութիւնները՝

- I. «ՄՏԱՆՈՐ, ՖԻԶԻԲ. ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿՐ-
ԹՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ», հեղ. պրոֆեսոր ԶՕՆ ՍՏԻՒԱՐՏ
ԲԼԷԿԿԻԻ, (երխտասարգների համար). 60 կ.
II. «ՄԱՅՐԱԿԱՆ ԴԵՍՏԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆ», հեղ. Ժ. ԲԱՄԲՈՒ-
ՍՕՆԻ (ծնողների եւ վարժուհիների համար) 40 կ.
III. «ԿԵՆՁ ԿՈՉՈՒՄԸ ԵՒ ԴԵՍՏԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ»,
հեղ. ԼՈՒԻՋԵ ԲԵԻՍՆԵՐԻ (տնայների եւ վարժուհի-
ների համար). 40 կ.
IV. «ՊԵՊԻ ՉԵՐՆՈՅՆԵՐ», Մանկական վեպ. 10 կ.
V. «ԱՆԴՆԱՄԱՆՈՅՏ», Մանկական վեպ ԱՆԴԵՐՍԵՆԻ. . . 15 կ.
VI. «ՓԱՅԼՈՒՆ ԿՈՊԿԿ», Մանկական վեպ ԲԱՌԵՆԻ. . . 25 կ.
VII. «ԱՋԼԱՆԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՅ ԳԻՒԴՈՒՄ», վողեվիլ 1 ար. . . 25 կ.
VIII. «ԺԱՆՈ ԵՒ ԺԱՆԷՏ», օպերա.— վոյ. մէկ արարուածով. 40 կ.
IX. «ՈՍԿԻ ԲԶԷՋ», ժողովրդական վեպ ԷԻԳԵՐ ՊՕ. . . 20 կ.
X. «ԲՆԱԽՈՐՈՒԹԵԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ», պրոֆեսոր
ԱՆԴՐԵՍ ԳԱՅՐԵԼԻԻ. 60 կ.
XI. ԿԱՐՄԷՆ ՍԻՎԼ. «ՕՄՈՒՂ», Մանկական վեպ 8 կ.

Տպագրութեան համար բոլորովին պատրաստ են և հետզհետեւ
լույս կը տեսնին մեր հետեւեալ աշխատութիւնները՝

- 1) «ՓԱՐԱՆՈՒՆԻ ԱՂԶԻԿԸ», պատմական վեպ Գ. ԷՔԵՐՍԻ:
- 2) «ԻՋԽԱՆՆ ՈՒ ԱՂՔԱՏԸ», պատմական վեպ ՄԱՐԿ ՏՎԵՆԻ:
- 3) «ԱՄԵՐԿԱՅԻ ԳԻՒՏԸ» ԼԵԱՄԷ ՖԼԵՐԻ:
- 4) «ԱՆԴԵՐՍԵՆ» ԻՆՁ ԷՐ ՊԵՏՄՈՒՄ ԼՈՒՍԻՆԸ (25 մանկ. վեպ):
- 5) «ՕՐԵՐԼԷՅՆԻ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԵՐԸ»:

803

0004725

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0004725

